

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, доцента

Шушпанова Дмитра Георгійовича

на дисертацію Заюкова Івана Вікторовича

**«Збереження здоров'я зайнятого населення України в системі
забезпечення людського розвитку», яка подана на здобуття наукового
ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія,
економіка праці, соціальна економіка і політика**

Актуальність теми дослідження

Проблема збереження і зміцнення здоров'я населення була актуальною в усі часи. Разом з цим, вона залишається не вирішеною до сих пір, а в умовах чергової глобальної пандемії, яка на цей раз викликана коронавірусом COVID-19, ще більше загострилась. Часто вирішення проблеми збереження та зміцнення здоров'я населення покладають на державу, хоча насправді першочерговим у цьому є власне людина. «Здоров'я – це вершина, яку повинен кожен підкорити сам», – так говорить східна мудрість. У цьому контексті представлена дисертаційна робота є дуже актуальною, адже одне із ключових завдань автора було вирішення питання посилення мотивації людей до збереження власного здоров'я.

Вивчення питань здоров'я зайнятого населення має особливо важливе значення, оскільки воно зачіпає не тільки власне працюючих, але їхні сім'ї, робочі місця та суспільство загалом. Поглиблене розуміння стану здоров'я та способу життя цієї категорії населення сприятиме поліпшенню його добробуту, продуктивності праці та життя, реалізації планів щодо збереження здоров'я у майбутньому.

14/01.1.3-45
08.02.2021

Дослідження збереження здоров'я зайнятого населення України в системі забезпечення людського розвитку є новим та надзвичайно актуальним науковим напрямом на стику демографії, економіки праці, охорони праці, соціальної економіки та політики. Нині ми перебуваємо в умовах переосмислення управлінських підходів, філософії забезпечення комплексності вирішення даної проблеми. Тому розуміння особливостей формування збереження здоров'я на різних структурних рівнях, як на виробництві, так і поза його межами під впливом демографічних, соціально-економічних і поведінкових факторів є актуальним предметом прикладних досліджень, що потребує належного теоретико-методологічного супроводу.

Питання політики людського розвитку теж постійно модифікує концептуальне розуміння. Залишається фундаментальним визнання прав зайнятого населення його можливостей вибору, зокрема довгого і здорового життя, освітнього рівня, необхідних ресурсів з метою забезпечення гідного рівня життя, що не можливо зробити без збереження здоров'я зайнятого населення України, як – передумови людського розвитку. З огляду на це, розгляд проблеми збереження здоров'я зайнятого населення України в системі забезпечення людського розвитку є надзвичайно актуальним для кожної держави.

Вищезазначене підтверджує, що подана до захисту дисертаційна робота Заюкова І. В. на тему «Збереження здоров'я зайнятого населення України в системі забезпечення людського розвитку» є актуальною, новаторською, що має значне теоретико-методологічне і прикладне значення. Актуальність роботи полягає у поглибленні теоретичних основ збереження здоров'я зайнятого населення України, визначення його змісту, характеристик, структурних рівнів та їхньої взаємодії. Прикладне значення дослідження полягає у методичних рекомендаціях оцінювання впливу факторів на здоров'я зайнятого населення; моделювання збереження здоров'я зайнятого населення; розробки практичного інструментарію проведення соціологічного опитування для виявлення відмінностей щодо самооцінки здоров'я зайнятого населення, а також обґрунтуванні концептуальних засад стратегій збереження здоров'я зайнятого населення України в системі забезпечення людського розвитку.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами

Дисертаційне дослідження Заюкова І. В. має вагоме практичне значення для розвитку вітчизняної науки демографії, економіки праці, соціальної економіки і політики (у роботі закладаються методологічні основи нового наукового напрямку – збереження здоров'я зайнятого населення України в системі забезпечення людського розвитку). Ґрунтовні результати дослідження вдалось отримати завдяки тривалій науковій праці та участі дисертанта у багатьох науково-дослідних темах. Загалом це 9 тем за тематикою, що мають прямий зв'язок з предметом дисертаційного дослідження у: Вінницькому національному технічному університеті за темами: «Розробка рекомендацій із детінізації та стимулювання соціально-економічного розвитку (на прикладі підприємств і організацій Вінницької області)» (номер ДР 0112U008503); «Створення інформаційних діагностичних технологій для оцінювання стану і визначення індексу здоров'я людини» (номер державної реєстрації № 0108U000656); «Теоретичні та методичні засади формування компетентності майбутніх фахівців у закладах вищої освіти» (№ 20–К8); Бердянському університеті менеджменту і бізнесу за темами: «Економічний потенціал України та шляхи його ефективного використання» (номер державної реєстрації № 0109U007631); «Фінансовий механізм забезпечення сталого розвитку соціально-економічних систем» (номер державної реєстрації № 0111U004341); Мажитовському економіко-гуманітарному інституті за темою «Фінансово-кредитний механізм в соціально-економічному розвитку країни» (номер державної реєстрації № 0109U005225); Національній металургійній академії України за темами: «Методологія управління підприємствами різних організаційно-правових форм та форм власності» (номер державної реєстрації № 0107U001146); «Моделювання економічної поведінки та стратегії розвитку суб'єктів господарювання» (номер державної реєстрації № 0116U008360); «Методологія соціально-економічного, інформаційного та науково-технічного розвитку регіонів, галузей виробництва, підприємств та їх об'єднань» (номер державної реєстрації № 0116U006782).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Положення дисертаційної роботи Заюкова І. В. є достатньо обґрунтованими, отримані завдяки використанню різноманітних дослідницьких методів, актуальної інформаційно-статистичної бази.

Мета, завдання і висновки роботи доводять цілісність дослідження. Метою роботи поставлено розробку теоретичних, методологічних і практичних засад збереження здоров'я зайнятого населення в системі забезпечення людського розвитку. Зміст роботи, її завдання, новизна та висновки підтверджують виконання поставленої мети.

У роботі, окрім ґрунтовного огляду вітчизняних наукових джерел, враховано матеріали зарубіжних науковців, а також, що дуже важливо, проведено аналіз міжнародного досвіду в частині узагальнення стратегій збереження здоров'я в системі забезпечення людського розвитку.

Структура дисертаційної роботи є логічною, обґрунтованою, такою, що дає можливість розкрити основні проблемні аспекти збереження здоров'я зайнятого населення України, актуальні для українського суспільства в контексті забезпечення людського розвитку.

Робота складається з п'яти розділів.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади збереження здоров'я зайнятого населення як фактору людського розвитку» побудовано модель впливу факторів на здоров'я зайнятого населення (с. 51); обґрунтовано необхідність зміни концепції в системі збереження здоров'я зайнятого населення з «патерналістського» на «лібертаріанський патерналізм» (с. 54-59). Запропоновано структурну модель впливу здоров'я на соціально-економічні процеси в системі забезпечення людського розвитку (с. 60-67). Це дало можливість визначити сутність нового терміну «збереження здоров'я зайнятого населення» (с. 68). Отримано ґрунтовні наукові результати щодо дослідження теорій мотивації, що покладені в основу формування концептуальних засад мотивації зайнятого населення до збереження здоров'я в системі забезпечення людського розвитку (с. 92-102, с. 106, рис. 1.7).

У другому розділі «Науково-методичні основи формування моделі збереження здоров'я зайнятого населення в системі людського розвитку» проведено ґрунтовну роботу щодо дослідження мотивів збереження здоров'я зайнятого населення (с. 110-122), що дало можливість побудувати теоретико-методологічну модель збереження здоров'я зайнятого населення України в системі забезпечення людського розвитку (с. 123, рис. 2.1).

Важливе значення для розв'язання поставленої наукової задачі є розробка здобувачем інструментарію забезпечення збереження здоров'я зайнятого населення на робочому місці в системі людського розвитку, що дозволило автору побудувати блок-схему багаторівневої системи профілактики збереження здоров'я зайнятого населення України в системі забезпечення людського розвитку (с. 155, рис. 2.5).

У третьому розділі «Збереження здоров'я зайнятого населення в системі трансформаційних змін на ринку праці України» досліджено суспільні та економічні трансформації в Україні з часу набуття незалежності, які супроводжувались низкою чинників, що негативно вплинули на здоров'я зайнятого населення, призвели до зменшення його людського капіталу і зниження якості робочої сили в країні (с. 159-168). Серед матеріалів третього розділу особливо відзначаємо аналіз захворюваності трудоактивного населення України (с. 169-174), стану виробничого травматизму та професійних захворювань (с. 175-177) тощо.

Проведено ґрунтовний аналіз сучасного стану та динаміки основних показників ринку праці України (с. 212-227), що дозволило запропонувати модель впливу трансформаційних процесів сучасного ринку праці на здоров'я зайнятого населення (с. 228, рис. 3.39). Це дає можливість на рівні держави, територіальних громад, підприємства вчасно виявляти ризики в соціально-трудових відносинах, умовах праці та вживати заходів з метою забезпечення збереження здоров'я зайнятого населення в системі людського розвитку.

Четвертий розділ роботи «Теоретичні та методичні підходи дослідження відмінностей в стані здоров'я зайнятого населення України в системі забезпечення людського розвитку» присвячений, в основному, науково-

методичному обґрунтуванні підходів оцінювання здоров'я зайнятого населення України та його збереження в розрізі складових людського розвитку. Результати даного розділу носять як методологічний, так і практичний характер. Відзначаємо сформовані здобувачем методологічні засади оцінювання впливу демографічних, соціально-економічних, поведінкових факторів на здоров'я зайнятого населення та його збереження, зокрема, визначення, обґрунтування та систематизація комплексу відповідних факторів (с. 235-239) з наступним використанням лінійної моделі багатофакторної регресії (с. 240, формула 4.3). При цьому зазначені дослідження стали підґрунтям для розробки стратегій, рекомендацій і пропозицій в системі збереження здоров'я зайнятого населення України.

П'ятий розділ «Концептуальні засади розробки механізму збереження здоров'я зайнятого населення України в системі забезпечення людського розвитку» пов'язаний, зокрема із розробкою механізму збереження здоров'я зайнятого населення України (с. 318-332, рис. 5.2); розробкою методичного підходу та здійсненням моделювання збереження здоров'я зайнятого населення України (с. 333-345), в основі якого лежить теорія нечітких множин, яка дозволяє комплексно, базуючись на кількісних і якісних показниках оцінки демографічних, соціально-економічних і поведінкових факторів, визначити конкретне значення (с. 346, таблиця 5.7) і віднести його до чітко визначених інтервалів, що характеризують відповідний стан (с. 347).

Дисертант наводить обґрунтовані стратегії та рекомендації щодо забезпечення розвитку механізму збереження здоров'я зайнятого населення України на різних структурних рівнях (с. 349-362).

Окремо важливо відмітити, що здобувач в п'ятому розділі оцінив потенційні позитивні соціально-економічні ефекти від реалізації запропонованої концепції та стратегій, насамперед, за рахунок суспільних змін стосовно усвідомлення значущості капіталу здоров'я і необхідності активізації активності на різних рівнях, спрямованої на збереження здоров'я зайнятого населення (с. 364-370).

Для кожного з розділів та роботи загалом сформульовані науково обґрунтовані висновки.

Робота містить багато схематичного матеріалу, рисунків, таблиць, використано різні методи наукового аналізу.

Наукові висновки, рекомендації та результати роботи є достовірними та отримані на основі опрацювання достатньої кількості наукових, публіцистичних та Інтернет-джерел (540 пунктів списку використаної літератури).

Висновки і рекомендації, що містяться в авторефераті, відповідають змісту дисертаційного дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів

Дисертація, що винесена на захист, містить низку важливих у теоретико-методологічному та прикладному аспектах положень. Зокрема, в рубриці вперше зазначено, що дисертантом сформовано новий напрям наукових досліджень в системі забезпечення людського розвитку, в основу якого покладено збереження здоров'я зайнятого населення (ЗЗЗН) та запропоновано визначення нового поняття «ЗЗЗН» (С. 69 дисертації). Під яким розуміється сукупність заходів впливу на макро-, мікро-, особистісному рівнях (організаційні, економічні, соціальні, санітарно-гігієнічні, лікувально-профілактичні та ін.) на формування мотивації у зайнятого населення та роботодавців до збереження здоров'я (в побуті, на виробництві, під час відпочинку) на основі дотримання принципів здорового способу життя, профілактики захворюваності, гідної праці й справедливості, асертивності та нонконформізму, спрямованих на досягнення високого рівня економічної активності, працездатності, продуктивності і трудового довголіття.

У даній роботі вперше розроблено концепцію збереження здоров'я зайнятого населення України, яка полягає в переході від принципів патерналізму до «лібертаріанського патерналізму» на основі формування сучасних знань і вмінь щодо управління власним здоров'ям та застосування стратегії «рефлексивного управління», що дозволить підвищити рівень мотивації зайнятого населення за рахунок забезпечення «суб'єкт – суб'єктних» відносин задля досягнення максимальної соціально-економічної вигоди для держави, роботодавця та зайнятого населення (С. 57-60).

Вперше сформовано оригінальний методичний підхід до дослідження демографічних, соціально-економічних і поведінкових відмінностей в стані здоров'я зайнятого населення України в системі забезпечення людського розвитку завдяки розробці авторського інструментарію опитування, який дозволяє визначити особливості стану здоров'я зайнятого населення за такими ознаками, як: вік, стать, місце проживання, зайнятість, дохід, тривалість робочого тижня/зміни, безробіття, освіта, професійні стресові ситуації, вживання алкоголю, тютюну, наркотиків, задоволеність життям, зокрема трудовим. Це дало можливість запропонувати систему заходів збереження здоров'я зайнятого населення України (на макро- і мікрорівні), що сприятиме підвищенню продуктивності праці на підприємствах (установах, організаціях) (С. 91-103).

Дисертантом визначено, обґрунтовано та систематизовано основні фактори впливу на здоров'я зайнятого населення й доведено існування тісного зв'язку між демографічними, соціально-економічними та поведінковими факторами і здоров'ям зайнятого населення (за самооцінкою); виокремлено матеріальну нерівність (коефіцієнт Джині) та недотримання здорового способу життя як фактори найбільш негативного впливу на здоров'я, а збільшення сукупних витрат на охорону здоров'я на душу населення за паритетом купівельної спроможності та зростання рівня освіти – найбільш позитивного; що стало основою для рекомендацій щодо збереження здоров'я зайнятого населення через призму людського розвитку (С. 236–254)

Запропоновано модель впливу трансформаційних процесів на ринку праці на стан здоров'я зайнятого населення України з дезагрегацією за такими суб'єктами, як зайняте населення зі стабільним доходом; зайняте населення, яке працює в умовах нестабільності, та безробітні, яка, на відміну від існуючих, дає можливість систематизовано оцінити особливості впливу сучасних умов праці на стан здоров'я зайнятого населення для розробки ефективних заходів зі збереження здоров'я зайнятого населення на різних рівнях (С. 211-239).

Визначено теоретико-методичні засади побудови моделі впливу шоків здоров'я на пропозицію на ринку праці, яка враховує фактори на макро-, мікро та особистісному рівнях, зокрема: стан здоров'я зайнятого населення, рівень

людського і соціального капіталів, стан соціально-трудова відносин, тенденції розвитку економіки та фактори впливу на особистісному рівні, що дозволило проілюструвати більшу імовірність залишатись на ринку праці, у разі кращого здоров'я, та зниження пропозиції на ринку праці й економічні втрати (зокрема через передчасну смертність) при виникненні гострих погіршень стану здоров'я (шоків здоров'я) (С. 170-211).

Запропоновано стратегії збереження здоров'я зайнятого населення України, зокрема «м'якого патерналізму» (сприяє розвитку добровільного медичного страхування), «перерозподілу нерівності за доходами» (забезпечує економічний добробут), «диспансеризації» (реалізує його профілактичну складову); «пільгового оподаткування» (сприяє запровадженню корпоративних програм), «позитивної дискримінації» (передбачає повернення дискримінованих громадян на ринок праці та компенсацію втрачених можливостей), «парето-ефективності» (обґрунтовує принцип справедливості в оплаті праці), «комунітаризму» (передбачає синергію суб'єктів соціальної відповідальності); «балансу соціальної відповідальності» (забезпечує функціонування публічно-приватного партнерства), «фінансування» (обґрунтовує мінімальні обсяги витрат на охорону праці та промислову безпеку), «безперервної освіти» (формує ефективну систему знань з вимог безпеки на робочому місці та поза ним), «рефлексивного управління» (сприяє формуванню здатності бути мотивованим берегти здоров'я) (С. 348-362).

Обґрунтовано концептуальні засади формування мотивації до збереження здоров'я зайнятого населення України в системі забезпечення людського розвитку, що базується на таких засадах: мотиваційних принципів (організованості, впевненості у високій імовірності задоволення потреб (фізіологічних, безпеки, соціальних, самоповаги, самовираження, справедливості, відповідальності, ціннісних орієнтацій, рефлексивності); мотивах: отримання доходу і прибутку; створення безпечних і здорових умов праці; досягнення високої якості життя; розвитку потенційних можливостей (престиж, кар'єрне зростання); системи цінностей (соціально-економічних, політичних, правових, моральних, естетичних); спільної відповідальності держави, роботодавців і працівників за збереження здоров'я (С.91-108).

Структура дисертації відповідає її назві, меті та завданням. Робота є цілісним та завершеним дослідженням, що містить важливі наукові результати.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів

Дисертація Заюкова І. В. має достатнє наукове і практичне значення. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що теоретико-методологічні положення, висновки та рекомендації, використані в практичній діяльності на мікрорівні, можуть бути основою для розробки заходів соціально-економічної політики та політики збереження здоров'я в Україні. Пропозиції щодо збереження та зміцнення здоров'я зайнятого населення, що викладені в дисертаційній роботі, використано під час підготовки робочих матеріалів для потреб зацікавлених установ, зокрема, Комунального підприємства «Вінницький обласний центр післядипломної освіти медичних працівників Вінницької обласної ради; Управління Державної служби України з питань праці у Вінницькій області; Вінницької обласної організації профспілки працівників освіти і науки України; ТОВ «Медичний центр «Мое здоров'я»; структурної одиниці «Вінницькі міські електричні мережі» АТ «Вінницяобленерго»; Відокремленого підрозділу у м. Вінниці «Громадська організація «Мольфар»».

Матеріали дисертаційної роботи використовується також у Вінницькому національному технічному університеті та Вінницькому навчально-науковому інституті економіки Тернопільського національного економічного університету.

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях та авторефераті

Основні результати дисертаційного дослідження Заюкова І. В., висновки та рекомендації опубліковані у 45 наукових працях загальним обсягом 166,7 д. а., з них 38,42 д. а. належать автору особисто, зокрема: одна одноосібна монографія, підрозділи у 8 колективних монографіях, 27 статей у наукових фахових виданнях України (з них 2 – у співавторстві); 2 статті у співавторстві, які внесені до міжнародної наукометричної бази Scopus, 6 публікацій за матеріалами науково-практичних конференцій (із них 4 – у співавторстві).

Публікації за назвою відповідають темі дисертаційного дослідження. Наукові результати достатні висвітлені в авторських публікаціях.

Дискусійні положення та зауваження

Незважаючи на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження, слід вказати на окремі її недоліки:

1. У дисертації фактори впливу на стан здоров'я зайнятого населення та механізм його регулювання автор розглядає на трьох рівнях: «макрорівень»; «мікрорівень» – це рівень первинної господарської одиниці – підприємства (установи, організації); «особистісний рівень» – це рівень окремої людини, зокрема зайнятої, працівника (С. 29 дисертації; С. 5 автореферату). Структуризація векторів дослідження здоров'я зайнятого населення на окремі рівні є цілком логічною та виправданою, враховуючи те, що вплив факторів на стан здоров'я населення на макро-, мікро- та особистому рівнях має свої особливості. Разом з цим на даний час в Україні активно відбувається процес децентралізації – передача повноважень та фінансів від державної влади якнайближче до людей – органам місцевого самоврядування. При цьому територіальна громада (адміністрація громади), несе відповідальність за розвиток системи охорони здоров'я населення, яке мешкає на її території. Тому, видається, що було б доцільним для дослідження збереження здоров'я зайнятого населення виділити й мезорівень, який би охоплював новостворені адміністративні одиниці чи об'єднані територіальні громади.

2. Останнє десятиріччя із розвитком Інтернет-технологій, як у світі, так і в Україні динамічною поширюється віддалена форма зайнятості. За останній рік через епідемію коронавірусу COVID-19 це процес значно посилюється. Так, станом на кінець 2020 року понад 40% українських компаній практикують віддалений формат роботи. При цьому частка працівників, які працюють віддалено, у загальній чисельності зайнятих, на думку науковців, у 2021 році може збільшитися до 30%. Віддалена робота має багато особливостей, порівняно із класичною зайнятістю, у тому числі пов'язані із її впливом на стан здоров'я персоналу. Так, загальновідомо, що дистанційні працівники, як правило ведуть

менш рухливий та більш усамітнений спосіб життя, що може негативно позначається на стані їхнього здоров'я. Тому заходи із збереження здоров'я таких працівників потребує особливого підходу. Однак у дисертації проблема збереження здоров'я працівників, які працюють віддалено, досліджена недостатньо.

3. На с. 45 здійснюється порівняння індексу людського розвитку за нерівністю між Україною, Казахстаном та Російською Федерацією (табл. 1.2). Не обгрунтовано, за яким принципом автором було обрано власне ці країни для порівняння. Видається, що більш логічним був би вибір тих країн, які мають вищий за Україну індекс людського розвитку за нерівністю, наприклад країн Європейського Союзу.

4. До соціально-економічних факторів які впливають на здоров'я населення, на думку автора, належать: характеристики і умови зайнятості, рівень доходів, джерела формування доходів, робочий час, розмір допомоги по безробіттю, рівень безробіття, матеріальне стимулювання, соціальні пакети та корпоративні програми, освіта, якість і рівень життя. Видається, що зазначені елементи частково дублюють один одного. Крім цього, до «демографічних» віднесено стать, середню тривалість життя, вік та міграцію. Однак середня тривалість життя не впливає на стан здоров'я населення, а є одним із показників, який його характеризує. Міграція же є більше соціально-економічним, ніж демографічним фактором.

5. На с. 86 автор відзначає, що «важливе значення в системі людського розвитку і збереження здоров'я зайнятого населення України набуває регулювання індивідуальних трудових відносин, зокрема з питань охорони праці, шляхом запровадження соціальної відповідальності роботодавця через надання працівнику соціального пакету». При цьому стверджується, що «соціальний пакет містить як зобов'язання роботодавця в напрямі реалізації законодавчих і додаткових пільг і гарантій з охорони...», з чим важко погодитись, адже класичний соціальний пакет формують винагороди (виплати, заохочення, блага, гарантії, компенсації тощо) соціального характеру.

6. Під «шоками здоров'я» автор розуміє раптове і гостре погіршення здоров'я, що збільшує ймовірність зайнятого населення виходити з ринку праці с. 170. При цьому зазначає, що негативним наслідком впливу шоків здоров'я на здоров'я зайнятого населення та людський розвиток є раптове (наприклад, через виникнення виробничого травматизму), гостре (наприклад, виникнення інсульту, інфаркту та інших причин) та поступове (наприклад, розвиток новоутворень) погіршення здоров'я, що може призвести до інвалідності (С. 179). Таким чином існує протиріччя щодо поступового погіршення стану здоров'я: чи є воно шоком здоров'я?

7. На С. 242-243 визначено, що найбільший позитивний вплив на стан здоров'я серед інших мав вплив такий фактор як середньоочікувана тривалість здорового життя. Таким чином автор використовує показник середньої очікуваної тривалості здорового життя не як показник, який характеризує рівень здоров'я, а як фактор впливу на нього. Дискусійним є також використання цього показника якості демографічного чинника для моделі оцінювання збереження здоров'я зайнятого населення на макрорівні (підрозділ 5.2. дисертації; С. 22-23 автореферату). Також недостатньо обґрунтовано використання у зазначеній моделі такого показника, як питома вага населення, охопленого туризмом.

8. Цікавими з наукової та практичної точки зору є пропозиції автора щодо покращення стану здоров'я населення та підвищення ефективності його збереження. Зокрема пропонується Стратегія «диспансеризації» (С. 355), яка має передбачати відновлення в Україні обов'язкової диспансеризації зайнятого населення. При цьому фінансове та організаційне забезпечення реалізації цих пропозицій ґрунтовно не описано.

Разом з цим зазначені зауваження не знижують наукової і практичної цінності дисертаційної роботи, яка загалом виконана на достатньо високому рівні. Висловлені пропозиції можуть бути орієнтирами для подальших наукових досліджень Заюкова І. В.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Заюкова Івана Вікторовича «Збереження здоров'я зайнятого населення України в системі забезпечення людського розвитку» є самостійним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, що містить новизну та вагомі результати теоретико-методологічного і практичного значення.

Поставлені у роботі мета та завдання виконані. Автореферат та дисертаційну роботу оформлено згідно вимог.

Тема дисертації відповідає паспорту спеціальності 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика». За змістом, оформленням, актуальністю, науковою новизною дисертаційна робота відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, які висуваються до робіт на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, зокрема пунктів 9, 10, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року (зі змінами та доповненнями, внесеними постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 року, № 1159 від 30.12.2015 року та № 567 від 27.07.2016 року), а її автор Заюков Іван Вікторович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика».

Офіційний опонент

доктор економічних наук, доцент,

в.о. директора інституту біоресурсів

і природокористування Західноукраїнського

національного університету

Дмитро ШУШПАНОВ

Підпис ШУШПАНОВА Дмитра засвідчую:

